

Zdeněk Klůz na Ptačím ostrově v roce 1944

Mr. Zdenek Kluz on The Bird Island in 1944

Milan Černý

Jana Masaryka 1361, 500 12 Hradec Králové
e-mail: cerny.system@seznam.cz

Úvod

Když v roce 1997 připravovala redakční rada – Milan Černý, Tomáš Diviš, Jiří Prášil – k tisku účelovou publikaci Východočeské pobočky ČSO autora Zdeňka Klůze: *Léto na Ptačím ostrově*, tak koncipovala její rozsah formou, která by čtenářům umožnila představit, pokud možno co nejobsáhleji, osobnost Zdeňka Klůze (1920-1979), rodáka ze severovýchodních Čech. Záměr dokládají i věty Tomáše Diviše na obálce vydané publikace (KLŮZ 1997): *Historie české ornitologie je historií ornitologie amatérské. Přesto a nebo snad právě proto je historií, která je hodna připomenutí a zaslouží si úctu i obdiv současníků. Jejimi skutečnými tvůrci byli ti, kteří nad rámec příjemných radostí své záliby nebo daleko za hranicemi pracovních povinností byli ochotni kdykoliv nabídnout a také obětovat čas a svoje síly pro lepší příští, a to za podmínek dnes ztěžá uvěřitelných. Jednou z významných osobností české ornitologie byl pan Zdeněk Klůz, člověk, který své vášni věnoval nejen všechny svůj čas, síly a nemalý talent, ale snad ji obětoval i část svého zdraví. Prvním vydáním jedné z jeho nejrozsáhlejších původních prací budiž alespoň zčásti vyrovnán náš dluh památce tohoto mimořádně pracovitého a obětavého člověka. Připomínáme si jím nedožitě pětasedmdesátiny autora z roku 1995 a dvacáté výročí jeho předčasného úmrtí v roce 1979.*

Čas, aktivity východočeských ornitologů, objevy nových archiválií, to vše přispělo k návratu studia literárního odkazu Zdeňka Klůze, zejména pak k pobytu na Ptačím ostrově v Baltickém moři v roce 1944. Zdeněk Klůz se nedožil oficiálního vydání své práce, psané dlouhou dobu s láskou a nadšením, dílka nabízeného nakladatelstvím, redakcemi však odmítaného, dílka nehodícího se do doby svého vzniku, obsahově nepatřičného. Autor nás opustil. Ale příhody z mořského ostrova, které prožil jako „*triadvacetiletý mládenec*“, budou české ornitology oslovovat stále. Příspěvek by nevznikl bez aktivní účasti Jiřího Prášila (ČERNÝ & DOHNAL 1996, HUDEC 1999). Za jeho maximálního přispění spatřily světlo světa vzácné materiály dokumentující životopis Zdeňka Klůze. On byl iniciátorem nápadu, obětavě pomáhal při tvorbě. Patří mu upřímné poděkování.

Příspěvek není rozbohem ani recenzí práce Zdeňka Klůze: *Léto na Ptačím ostrově*. Spíše jde o pomocný nástroj čtenáře. Lze jej chápat i jako výzvu českým ornitologům k opublikování aktuálních poznatků z výzkumu avifauny Ostrova Lodivodů, po více než 60 rocích od působení Zdeňka Klůze zde.

Metodika a materiál

Príspevok hľadá odpoveďi zejména na otázky, ktoré jistě napadnou každého čtenáře knihy Zdeňka Klůze: *Léto na Ptačím ostrově* (KLŮZ 1997). Prioritní otázky možno formulovat následně: kde získal Zdeněk Klůz materiál k sepsání své knihy, kdy pobýval na lokalitě, jak se český našinec v době válečných událostí dostal na ostrůvek v Baltickém moři, jak se sem dopravil, čím se zde vlastně zabýval, jaké získal poznatky o avifauně lokality, publikoval výsledky ornitologických výzkumů ještě někde jinde než ve své knize? Řadu částečných odpovědí na otázky nalezne čtenář přímo v dodatku knihy (KLŮZ 1997), ve vzpomínce Marie Klůzové, autorovy manželky a dr. Františka Obhlídala, autora přítele. Pro potřeby příspěvku byly odpovědi hledány zejména v ornitologických bibliografiích, resp. zaměřených na obratlovce (ROČEK 1973, HUDEC & KOKEŠ 1982, KOŽENÁ et al. 1983, KOŽENÁ, HUDEC, SANIGA 1994). Osobnost Zdeňka Klůze včetně publikační činnosti byla zhodnocena (HUDEC 1999), kde je uvedeno 53 publikací. Při kompletaci publikační činnosti Zdeňka Klůze byla zjištěna určitá disproporce v počtu publikací. Další jasnost do publikačních aktivit autora *Léto na Ptačím ostrově* přinesla možnost studovat v jeho písemném odkazu, obsahující korespondenci a archiv rukopisů prací. Vzniklý seznam publikací má informační hodnotu, blížeji představuje Zdeňka Klůze, má svoji hodnotu pro ornitology působící v autorově regionu, a proto je zařazen, bez nároku na úplnost. Do seznamu nejsou zařazeny práce, které zůstaly pouze v rukopisu, ale jsou uvedeny v oddílu Literatura tohoto příspěvku.

Bibliografie Zdeňka Klůze

1. KLŮZ Z., 1939: Jarní návrat ptactva v r.1939 do okolí L. Bělohradu (sv. Čechy). *Sylvia* 4: 26-27.
2. -, 1939: Nové hnízdiště kvíčal ob. */Turdus pilaris/* v Čechách. *Sylvia* 4:27.
3. -, 1941: Valná hromada České ornithologické společnosti. *Sylvia* 6: 31-32.
4. -, 1941: Hnízdění ťuhýka rudohlavého evr. */Lanius senator senator L./* v okolí Lázní Bělohradu. *Sylvia* 6: 74.
5. -, 1942: Ornitologické tabulky. *Ochrana rostlin* 18: 87-158.
6. -, 1942: Hnízdění kvíčaly ob. */Turdus pilaris L./* v okolí Lázní Bělohradu. *Sylvia* 7: 32.
7. -, 1942: Dvakrát měř a jednou řež – i v ochraně ptactva. *Zemědělské zprávy* 42: 86-87.
8. -, 1942: Čtvernozí nepřítel ptactva 42. *Zemědělské zprávy* 42: 132-133.
9. -, 1943: Obilí a semena ve vrabčím žaludku. *ČM rolník* 25: 2.
10. -, 1943: Úspěšný boj proti vrabčům. *Přítel zahrad* 1943: 92-94.
11. -, 1943: Škoda a užitek vrabců v sadech a zahradách. *Pražská zahradnická bursa* 25: 2.
12. -, 1943: Kdo smí hubit vrabce? *Pražská zahradnická bursa* 25: 3.
13. -, 1943: Ornitologické tabulky. *ÚOCHRŮZ Praha*.
14. -, 1943-44: Neobvyklé rozměry a váhy vajec vrabce polního evropského */Passer montanus montanus /L./*. *VP* 22: 274-275.
15. -, 1943-44: Byl to bělořit. *Vesmír* 22: 126.

16. -, 1943-44: Zum Berinen nestjungen Höhlenbrüter.
Vogelzug 14: 115-117.
17. -, 1944: Zwergelege des Feldsperlings. Beitr. Ftplfl. *Vögel 20: 135.*
18. -, 1944-45: Hromadné nocoviště šoupálek krátkoprstých (*Certhia brachydactyla brachydactyla* Brehm). *VP 23: 60-61.*
19. -, 1945: Nenechte sklízet vrabce. *ČM. rolník. 4: 4.*
20. -, 1945: Jak hubit vrabce? *Ovocnické rozhledy 36: 11.*
21. -, 1945-46: Tragedie v ptačí budce. *Vesmír 24: 17-18.*
22. -, 1945-46: Datel černý jako škodná? *Vesmír 24: 86.*
23. -, 1946: K otázce zjišťování hustoty osídlení krajiny ptactvem.
ČO 13:13-16.
24. -, 1946: Lidové názvosloví našeho ptactva. *ČO 13: 24.*
25. -, 1946: Neobvyklé umístění hnízda strnada obecného (*Emberiza citrinella* L.). *Sylvia 8: 41.*
26. -, 1946-47: Zvonek zelený (*Chloris chloris*) jako škůdce na semenech brukve. *Ochrana rostlin 19-20: 105-107.*
27. -, 1946-47: Jak chytáme ptáky ke kroužkování? *Vesmír 25: 10-11.*
28. -, 1947: Chraňme ptactvo. *Rádce zemědělce sv. 33. Praha. Brázda.*
29. -, 1947: Mandelík hnízdí v Byšičkách. *Pod Zvičinou 2: 126-128.*
30. -, 1946-47: Hnízdění břehulí. *Vesmír 25: 138.*
31. -, 1947-48: Členská schůze Českosl. ornitologické společnosti v Bratislavě ve dnech 15.-17. května 1948. *Sylvia 9-10: 56.*
32. -, 1947-48: Rozměry vajec ve snůšce některých ptačích druhů ze Severního a Baltického moře. *Sylvia 9-10: 60-65.*
33. -, 1948: Několik poznámek o škodlivosti a užitečnosti ptáků v Čechách v roce 1943. *Ochrana rostlin 21: 48-50.*
34. -, 1948: Nebojácny kos. *Vesmír 27: 65.*
35. -, 1949-50: Příspěvek k hnízdní biologii rorýse obecného evropského, *Micropus apus apus* (L.). *Sylvia 11-12: 37-51.*
36. -, 1949-50: Valná hromada Čs. ornitologické společnosti v Praze dne 26. března 1950. *Sylvia 11-12: 58.*
37. -, 1952: Čejky. *Vesmír 31: 178.*
38. -, 1954: Ptačí budky a jejich zhotovení. *Živa 2: 237-239.*
39. -, 1955: Ein sonderbares Kiebitznest (*Vanellus*). *Regulus 35: 39.*
40. -, 1956: Racek chechtavý hnízdí na Miletínsku. *OP 11: 84.*
41. -, 1956: Za ptactvem na Island. *Sborník přednášek 1. čs. ornitolog. konference, p. 16-18.*
42. -, 1957: Příspěvek k hnízdní bionomii čejky chocholaté (*Vanellus vanellus* L.). *OP 2: 15-19.*
43. -, 1957: Jednoduchá ptačí budka. *Zprávy MOS 1957 /1/, 5-8.*
44. -, 1960: Pokyny pro kroužkování ptačích mláďat. *Zprávy ČSOS 6: 3-31.*
45. -, 1962: Rorýsí tragédie. *Oběžník ornitologického kroužku v Jičíně.*
46. -, 1965: Pomocné ornitologické tabulky. 2. vyd. *NM Praha.*
47. -, 1969: Opeření přátelé. /Překlad Henze O., Zimmenann G./ *SZN Praha: 1-168.*
48. -, 1971: Klasická ochrana ptactva v novém pojetí. *OF 5 /2-3/:*
49. -, 1972: Fenologická pozorování v r. 1971. *Zpr. ČSOS 12: 22-23.*
50. -, 1977: Naše ptactvo v lidovém názvosloví a vědecké terminologii. *SZN Praha: 1-208.*

51. -, 1977: Přibývá labutí velkých a čápů černých v českých zemích. *Živa* 25: 149-150.
52. -, 1978: Sbirka ptačích vajec v Krajském muzeu v Teplicích. *Zprávy a studie KM v Teplicích* 13: 41-56.
53. -, 1980. Ochrana ptactva. *SZN Praha, 1980: 1-174.*
54. -, 1980: Pomocné ornitologické tabulky. 3. vyd. *KSSPPOP Ostrava.*
55. -, 1997: Léto na Ptačím ostrově. *VČM Pardubice.*
56. KADLEC O., KLŮZ Z., 1941: VI. Kroužkovací zpráva České společnosti ornithologické za rok 1940. *Sylvia* 6: 33-63.
57. VAIS J., KLŮZ Z., 1941: Jarní návrat ptactva v r. 1940 do okolí Lázní Bělohradu. *Sylvia* 6: 12-13.
58. PAŠEK J., KLŮZ Z., 1944: Hejna vrabců – prázdné sýpky! *Svaz zemědělství a lesnictví Praha: 1-16.*

Informace byly získány i z původního samizdatového vydání autorovy práce (KLŮZ 1964), které byly podkladem pro oficiální vydání. Několik poznatků přineslo studium fragmentů Klůzovy korespondence. Při tvorbě příspěvku byla využívána informační dálnice internetu. V příspěvku jsou užívána jména ptáků současné doby.

Vlastní výsledky

Okolnosti možnosti pobytu

...Loňského roku se mi dostalo jako prvnímu Čechovi povolení k pobytu na jednom z těchto ptačích ostrůvků v Baltickém moři... (KLŮZ 1945a)

Co předcházelo tomu, než se mohl Zdeněk Klůz vylodit na Ostrově Lodivodů, na svém Ptačím ostrově? Zásadní roli určitě sehrálo aktivní zapojení do kroužkovací činnosti v rámci Československé společnosti ornithologické, do které se písemně přihlásil dne 8. května 1938:

Odvolávaje se na zprávu v „Českém slově“ prosím o zaslání podrobných údajů a podmínek v kroužkování ptactva, popř. kroužkovacího materiálu.

Děkuji Vám již předem za Vaši laskavost a poroučím se s veškerou úctou

*Zdeněk Klůz
studující III. obchodní akademie
v Hořicích v Podkrkonoší*

Odpověď z Prahy musela přijít obratem, neboť mladý student, už za 18 dní po prvním písemném kontaktu, odpovídá vedoucímu Kroužkovací stanice (26. května 1938):

p. Ing. Otta KADLEC, Praha – VII., Kamenická 35

Vážený pane!

Děkuji Vám za zasláné kroužky a ostatní potřebné tiskopisy. Jsem velmi rád, že se mohu zúčastniti kroužkování. Prosím za prominutí, že se nemohu již letos přihlásiti za člena Čsl. ornit. společnosti. Veškeré výlohy a poplatky za zasláné předměty Vám mile rád uhradím, za člena bych se přihlásil až příštím rokem. Račte být tak laskav a promiňte mi, že se nemohu přihlásit již letos. Prosím laskavě o zaslání 5 – 10 kroužků typu „B“ a „C“ a po 10 kroužcích typu „D“ a „E“.

Děkuji Vám za Vaši laskavost, a poroučím se veškerou úctou

Zdeněk Klůz

Oba ornitologové – kroužkovatelé, Ing. Otta Kadlec (HUDEC 1999) a Zdeněk Klůz, provozovali čilou korespondenci. Kadlec, jako vedoucí Kroužkovací stanice České společnosti ornithologické, zapojil mladšího kolegu také ihned do výroby kroužků. Kadlecovou zásluhou, přinejmenším za jeho aktivní pomoci, získal Klůz v roce 1941 pracovní místo v Praze. Od 1. března 1941 byl už zaměstnán ve službách České zemědělské rady. Spolupráce se prohlubovala. Vyústila společným zpracováním VI. kroužkovací zprávy České společnosti ornithologické za rok 1940 (KADLEC & KLŮZ 1941), která vyšla 30. 12.1941. Kadlec rychle zangažoval Klůze i ve hnutí České společnosti ornithologické (KLŮZ 1941). A byl to nakonec snad i Ing. Otto Kadlec, jenž inspiroval Zdeňka Klůze k sestavení Ornithologických tabulek, která poprvé vyšla v ročence Ochrana rostlin (KLŮZ 1942). V průběhu druhé poloviny roku 1941 byl totálně nasazen do Štýrského Hradce, kde setrval pravděpodobně do března/dubna roku 1943 (KLŮZ 1997 – Marie Klůzová). V dubnu totiž už pozoroval přilet rorýsů obecných (*Apus apus*) v Lázních Bělohradu (30. 4. 1943) a dále sledoval průběh jejich hnízdění až po odlet – 4. 8. 1943 (KLŮZ 1949-50). V průběhu roku 1943 pak nastoupil do Státních výzkumných ústavů zemědělských (KLŮZ 1997 – Marie Klůzová), resp. do Ústavu pro ochranu rostlin výzkumných ústavů zemědělských. Tento ústav jej také vyslal v r. 1944 na Ostrov Lodivodů v Baltickém moři (KLŮZ 1997 – Marie Klůzová). Ačkoliv pro období 1942-43 není k dispozici žádný objektivní důkaz o korespondenci Kadlec – Klůz, na straně druhé není známa žádná indicie, že by neměla pokračovat. Naopak lze uvozovat, že v době přípravy na pobyt na Ostrově Lodivodů konzultoval pečlivě problémy s Ing. O. Kadlecem. Debatoval s určitostí s Bedřichem Karlem Kinským (HUDEC 1999), s panem hrabětem, a dr. Františkem Obhlídalem. Samozřejmě, že okruh konzultantů byl jistě širší.

Popis území a doba pobytu

...Ostrov Lodivodů, na němž jsem prožil skoro čtvrt roku sám a sám mezi tisíci páry racků bouřních, stříbrných a chechtavých, rybáků obecných, dlouhoocasých a malých, kulíků písečných, mezi tenkozobci opačnými, ústříčnickými velkými, morčáky prostředními, husami velkými a liščími, vodouši rudonohými a jinými ptačími druhy, leží u jižních hranic Dánska, tam,

kde Baltické moře zabíhá hlubokým zálivem do východního pobřeží Jutského poloostrova (KLŮZ 1945a).

Materiál pro svoji knihu získal Zdeněk Klůz během pobytu na Ptačím ostrově v Baltickém moři. Ptačím ostrovem nazval malý ostrůvek, který leží v ústí „fjordu“ Schei, východně od oblasti Schleimünde (54° 40,3' N, 10° 02,2' E) v severní části SRN, ve spolkové zemi Schleswig-Holstein. Ostrov je oficiálně nazýván Lotseninsel – Ostrov lodivodů. *Ostrůvek ten měří asi 800 000 čtverečných metrů, tedy necelý jeden čtverečný kilometr; je zhruba dva kilometry dlouhý a v některém místě až 600 metrů široký. Ostrov je plochý, třetinu tvoří písek a kamení, zbytek je pokryt sporym porostem trávničky, různých ostříc a bodláčí; jediným stromem je vetchá osika, zdaleka viditelná na širém moři jako jediný vyšší bod na celém ostrově. Strávil jsem zde tu nezapomenutelné chvíle, vysedávaje po mnoho hodin u ptačích hnízd. Bydlel jsem v prosté chatě s ještě prostším zařízením: tvořila je malá kamínka, pod okny hrubý dřevěný stůl a židle, na stěně police s kuchyňským nářadím a skrovnými zásobami potravin, podél stěny jednoduché lůžko, pocházející z vysloužilé ponorky; u stropu jsem postupem času navěsil ptačích kostí a kožek, jež mi byly studijními pomůckami. A přece jsem byl zcela spokojen s tímto prostředím; večer jsem se vždy rád vracel k hrubému pracovnímu stolu, abych si do deníku zaznamenal zážitky končícího dne* (KLŮZ 1945a). Zdeněk Klůz se ve své práci několikrát zmiňuje o řece Lině – Schlei. Ačkoliv tato vodní plocha vypadá jako řeka, je ve skutečnosti mořským zálivem (německy Förde), který vznikl lidskou činností, když koncem 18. století byl dokončen průkop u Maasholmu a Kappelnu a vody Baltického moře dosáhly až městečku Schleswig (fjord je dlouhý 40 km). Autora k volbě názvu vodní plochy možná přivedl „překlad“ pojmenování tohoto území do češtiny: Schlei → e Schleie → lín. Na Ostrov Lodivodů se dostal poměrně komplikovaně. Cestoval vlakem – z Prahy do Hamburku, a dále do městečka Kappeln. Odtud parníkem do rybářské vesnice Maasholm. Poslední etapu dlouhé cesty na Ptačí ostrov pak motorovým člunem. Za tři dny dorazil na místo pobytu, vzdálené od Prahy cca 500 km vzdušnou čarou. A s velkou bagáží. Zdeněk Klůz pobýval na ostrůvku, který je v současné době chráněným ptačím územím, a byl jím ostatně i v době Klůzova pobytu, od druhé poloviny dubna 1944 (přesné datum se nepodařilo zjistit) do 15. července 1944 (tento údaj nemusí být nejpřesnější). Setrval zde, jak sám poznamenává: *tři měsíce – skoro čtvrt roku* (KLŮZ 1997). Pracoval zde jako strážce ptačí rezervace a sběrač vajec racků. Společně s pomocníkem nasbíral 27 947 vajec, racka bouřního (*Larus canus*) – 27 147 kusů a racka chechtavého (*Larus ridibundus*) – 800 kusů. Na okraj – vybírání hnízd bylo prováděno na popud Spolků na ochranu mořských ptáků. Účelem této akce byla snaha redukovat počet racků, zejména racků bouřních. Ale sběr vajec jej nebavil, pokládal tuto činnost za ztrátu času. Konzumaci vajec se však nebránil, spíše naopak. I když ho kulinářské úpravy zdržovaly. Vajec snědl ale hodně. Rekordně mnoho! Klůz pokládal pobyt na Ptačím ostrově hlavně za pobyt studijní. Předmětem zájmu bylo studium hnízdní bionomie mořských ptáků, fotografování a filmování ptáků, měření a vážení vajec, získávání oologického materiálu.

Zdeněk Klůz se poněkud nadneseně nazývá Robinsonem (KLŮZ 1964). Nebyl však na konci světa. Byl víceméně ve stálém kontaktu s blízkou civilizací. Byl zásobován potravinami, pitnou vodou, potřebným materiálem a hlavně dostával poštu, od rodiny a ornitologických přátel. Psaní dopisů jej také poměrně dosti zaměstnávalo. Jako příklad "spisovatelské" vášně uvádíme zde zkrácené texty 2 dopisů adresované Ing. Ottovi Kadlecovi, ze Schleimünde,

19. května 1944

Vážený pane inženýre!

Předem mých rádků přijměte ode mne mnoho srdečných pozdravů. Nezlobte se na mne, pane inženýre, že nepiši více, ale je to tu všechno nové a všechno zajímavé, to bych se upsal. Obrázky a vyprávění to povědí líp.

Nyní se jen snažím posbírat co nejvíce, mám už pro p. hraběte asi 600 kusů! A mezi nimi i slušné (kulík písečný, rybák dlouhoocasý a obecný, ústříčnick velký, racek bouřní atd.) a ještě toho hodlám hodně sehnati. Velice mne překvapuje, jak vychází vstříc Helgoland s kroužkováním! Už mám na cestě 3. zásilku kroužků; podle jejich typů vidím, že nám ještě asi 2 chybí, mezi R a K a menší než M. Ale o tom později (např. jsem neměl čím okroužkovat kulika písečného), u nich je to č. 8.

Na stravu se tu mám výborně, na jednu večeři jsem slupl 20 vajec racků! Že jsem měl dosti o tom netřeba pochybovatí, ale chtěl jsem přetroufnouti Ringletena, který držel rekord se 17 kusy. Za vejce vyměňuji od rybářů ryby a tak si žiju vesele. Samota mne netrápí, volný čas nemám, naopak, chybí mi vždy spousta hodin, jen když prší, jinak pořád vážím, měřím a foukám. Tváře mne někdy bolí (dnes jsem vyfoukl přes 120!), na ukazováčku mám mozol od vrtání! Na foto a filmování jsem měl také již několik hezkých dní, ale po několik dnů jsem strašně mrznul, také bez pitné vody už jsem jednou byl, když bylo moře rozbouřeno. Inu, je to trochu dobrodružné, ale krásné. Rackové bouřní hnízdí asi 20-25 kroků od chaty, kolonie rybáků dlouhoocasých mám asi 40 kroků ode dveří. Těším se už na obrázky, které mi dr. Starý slíbil u nás v ústavě udělat. Ovšem, že Vám nějaké pošlu, to hlavní až po příjezdu.

*Mimo hejn ptáků tu také létají am. 4 mot. bombardáči, minulou sobotu mi tu jeden shodil 2 tanky po benzínu, na štěstí ne na chatu, jinak bych byl měl po vajíčkách! Ať si s tím dají chlapi pokoj, já je sice upotřebím jako skrýš k fotografování hnízd (je to jako velká bomba, asi 2' m dlouhé), ale moc o ně zrovna nestojím. Jeden spadl as 200, druhý 230 m od chaty! Ale je na ně hezký pohled, jak si tak klidně po 50-60 kusech letí, 200-300 kusů najednou!... **Passer domesticus chybí!** ... Ale teď obchodní věci: pane inženýre, prosil jsem Vlka, aby Vám donesl 700 Tabulek z tiskárny (V. Horák a spol., Soukenická 15 ve dvoře). Přinesl Vám je? ... Za rozprodej bych Vám byl velice povděčen, pane inženýre, protože to aspoň nebude tak zastaralé; také finančně to bude dobré, budu zase přikupovat filmy a tak bude aspoň za co... Děkuji Vám v každém případě za Vaši laskavou informaci o tabulkách. Vám může dát firma Horák nebo u nás v ústavě. Zbytek si vezmu do ústavu...*

Váš oddaný Z. Klůz

11. července 1944

Vážený pane inženýre,
s fůrou ostatní pošty přišel i Váš milý dopis. Děkuji Vám za něj mnohokrát, už jsem skoro myslel, že jste na mne zapomenul.

Dostal jsem rozkaz k okamžitému návratu, ale nemám žádné kloudné spojení a tak se ten „okamžik“ už protáhl o celých 14 dní. Ptáčích novinek tu je spousta, nyní pořád kroužkování (už přes 800 kusů, pro „nás“: husa liščí, morčák prostřední, tenkozobec opačný, kulík písečný, rybák obecný a dlouhoocasý a malý, racek stříbřitý, bouřní a chechtavý, vodouš rudonohý – inu, samá nová rubrika ve statistice!), vajec tu už je jen málo, samé nasezené.

Kdybych věděl, že to neprozradíte p. hraběti, tak bych Vám sdělil počet pro něj nasbíraných vajec, ale já chci sám vidět pana hraběte, jak si hvízdne, až mu ten stěhovací vůz s nimi pošlu. Kdyby se to dověděl spolek v Hamburgu, tak by mne nechali pověsit na té jedné osice zde na ostrově, ale snad to nějak utajíme.

Zrovna tu čtu, jak Vás žrali komáři na stanici, já tu mám potíže s mouchami. Právě jsem otevřel všechna okna, abych tu měl průvan, ale zase jsem musel honit celou poštu a všechna lejstra kolem boudy. To jen tak mimochodem – s těmi kroužky to je kříž, přece se ta výroba musí nějak umožnit, pořád to sám dělat nemůžete a sehnat pomocníky, to také není jednoduché. A trpí tím pak i Vaše vlastní práce a tu také nelze obětovat – pro nějaké škodlaře naděláte kroužky a sám nemůžete využít svých bohatých zkušeností – to je přece nemyslitelné.

Za obstarání prodeje Tabulek Vám jsem nesmírně vděčen, pane inženýre, musím nyní trochu spravit své finance, všechno jsem vložil do foto-a filmování+ výsledky ovšem ještě nevím, záběrů by bylo dost, ale je to nesmírně obtížné: sám nemohu dobře pracovat, ptáci jsou plaší a ke hnízdu se nevábí, často jsem proseděl celá půldne nadarmo. „Sestřenice“ tu nejsou, v tom máte [hergot – zas mně prší na stůl] pravdu, mořské pany také na mne zapoměly – patrně s tím plnovousem a nestříhanými vlasy jim nejsem moc sympatický. Ale pro příští rok bych se oženil – to by se snadněji pracovalo, kdybych se nemusel starat o tu pitomou kuchyni! Ono smažení vajec netrvá dlouho, ale roztopení kamen přece jen zabere mnoho času. A tak jsem při hezkém počasí hladový jak pes, když ale leje, tak se zase naperu na několik dní napřed! A plutokrat? S kusy aeroplánů topím pořád, celé stovky mi jich létají nad hlavou – skoro denně – pěkně se filmuje, když ty motory tak hlučí – není slyšet hukot kamery! Ale je to trochu nepříjemný pocit – tolik železa nad hlavou, občas se nějaký „zapomene“, onehdy asi 10 minut daleko shodili sud fosforu, asi 200 m od chaty 2 benzinové tanky (z jednoho mám úkryt fotografování) – inu, někdy mě přece jen mrazí v zádech když ta hejna po 50-60 kusech zakrývají sluníčko! Kus anglického padáku Vám přikládám, toho nebožtíka jsem neviděl, padák mi naplavilo moře. Největší strach mám ovšem z cesty domů (Kiel, Lübeck, Berlín, Drážďany atd. – inu ta lepší města!), zda se tam vůbec se vším dostanu! Z domu mi psali, že 218 přišlo rozbitých! Nyní jich je ještě hodně na cestě, jsem zvědav, kolik jich z toho ubude! Je to nesmírná škoda, ale nedá se proti tomu nic dělat, balím to jak jen pečlivě mohu!

Ale nyní trochu vážněji; chtěl jsem si o tom s Vámi pohovořit až po návratu do Prahy, ale Vy zase ujedete na dovolenou a tak by bylo opět pozdě. Jelikož jsem velmi často mimo Prahu, není mi to zrovna milé, že musím ty věci nechávat v ústavě apod., tedy u cizích lidí. Vydělám si nyní dosti slušně (momentálně ale ne), abych se mohl oženit a uživit sebe i trochu „ornitologicky“ založenou manželku. Chtěl jsem se Vás jen zeptat, pane inženýre, zda ještě mohu počítat s vaší pomocí při obsazování místa v našem ornith. ústavě. Mám totiž možnost získati slušné postavení v soukromém podniku (raději bych ovšem zůstal věren ptákům!!), přednosta mi také slibuje slušné postavení v ústavě – tak jsem na váhách, na co se mám více spolehnout. Snad mi budete moci i Vy, pane inženýre, pomoci Vaší radou – hodně objektivní... O těch velikostech kroužků můžeme ještě hodně přemýšlet, R je ale pro rorýse akorát! Pro tuhýky je ovšem větší, ale to by bylo přece jen možno voliti nový typ (pro chocholouše, skřivany, tuhýky); přehýbání jako je u Rossiten, Helgoland, je pitomost nejvyššího stupně, není to tak snadné dát kroužku náležitý tvar přehnutím, pak také se snadno stane, že se přehne mnoho!

Psal mi také p. hrabě, že už se těší na úlovky ze Schleimünde; počtem bude překvapen (já také, totiž tím rozbitých vajec!). A kdybych byl nefotil a neřilmoval a nemusel se starat o jídlo, tak bych jich sehnal 3x tolik (ovšem jenom racků bouřních a chechtavých), ale to bych zase přišel o palec a ukazováček při vrtání a o plíce při foukání! Ale i takhle bude p. hrabě spokojen, možná, že to bude – tisíc kusů vajec (ne násad!), jež mu budu moci předati. Zatím ale ještě ne, chci si to sám zpracovati, protože některé pokusy a poznatky chci uveřejniti. Tenkozobci jsou, ale o Passer domesticus je nouze, ještě jsem je tu neviděl! To je co říci! Také dr. Obhlídal mne již zval do Pardubic (sliboval jsem ukázat obrázky, resp. filmy), ... Po návratu se brzy ohlásím, asi kolem 16.VII. Toto je nejdelší dopis, který jsem tu psal.

Váš oddaný Zdeněk Klůz

Jako správný Robinson si ale hned po příjezdu na Ostrov Lodivodů vyhotovil mapku lokality. Seznamoval se s územím a ihned pojmenovával jednotlivá místa a oblasti. Poetikou nešetřil. Měl ostatně básnické sklony a vlohy. Na Ptačím ostrově „našel“: *Velkou písčinu, Poloostrov velkých racků, Ostrov rybáků, Ostrůvek racků chechtavých, Ostrůvek racků bouřních, Zelenou mělčinu, Zelené ostrůvky, Mušlí zátoka, Záliv lodivodů, Vrch lodivodů, Botanický koutek, Labutí záliv, Pramen, Rybník lodivodů, Sečnou louku, Úhoří záliv, Kachní zátoky, Čejčí ostrůvek, Záliv morčáků, Malou písčinu, Přístav, Molo, Maják, Dům lodivodů, Pisečnou dumu, Velkou úžinu, Vlnolamy, Osiku, Chatu, Malou úžinu, Mravenčí louku.* Celkem 31 názvů, tj. 31 lokalit, kam pravidelně zacházel za ptáky. Obdivuhodné s přihlédnutím k rozloze ostrova. Pracoval systematicky a detailně. Přijel přece na Ptačí ostrov ornitologicky pracovat. Kroužkoval. Fotografoval, filmoval. Měl záměr získané výsledky a poznatky zpracovat a doma v maximální míře opublikovat. Vypracoval si také podrobnou mapku, která mu pomáhala v terénní práci – obr. 1 (KLŮZ 1964).

Mapa Ptačího ostrova

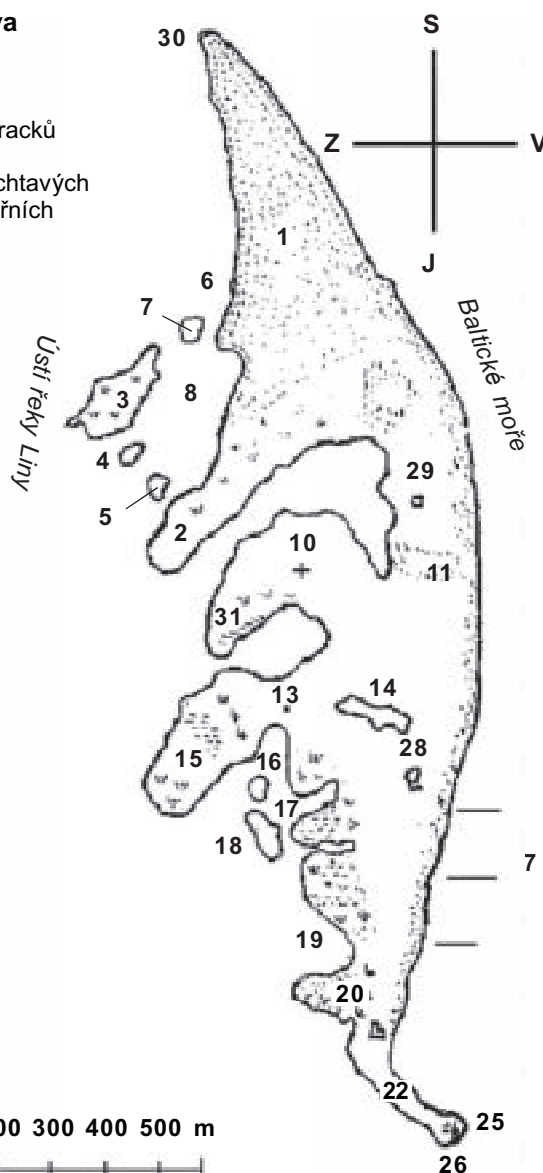
Vysvětlivky:

- 1 - Velká písčina
- 2 - Poloostrov velkých racků
- 3 - Ostrov rybáků
- 4 - Ostrůvek racků chechtavých
- 5 - Ostrůvek racků bouřných
- 6 - Zelená mělčina
- 7 - Zelené ostrůvky
- 8 - Mušlí zátoka
- 9 - Záliv lodivodů
- 10 - Vrch lodivodů

- 11 - Botanický koutek
- 12 - Labutí záliv
- 13 - Pramen
- 14 - Rybník lodivodů
- 15 - Sečná louka
- 16 - Úhoří záliv
- 17 - Kachní zátoka
- 18 - Čejčí ostrůvek
- 19 - Záliv morčáků
- 20 - Malá písčina

- 21 - Přístav
- 22 - Molo
- 23 - Maják
- 24 - Dům lodivodů
- 25 - Písečná duna
- 26 - Velká úžina
- 27 - Vlnolamy
- 28 - Osika
- 29 - Chata
- 30 - Malá úžina
- 31 - Mravenčí louka

Měřítko

Obr. 1: Mapka Ptačího ostrova – Ostrova Lodivodů (KLŮZ 1964).

Fig. 1: Map of The Bird Island.

Avifauna Ptačího ostrova

Za dobu svého pobytu Zdeněk Klůz na Ptačím ostrově pozoroval 37 ptačích druhů. Následující přehled (Tab. 1) byl zpracován na základě detailního studia jeho práce (KLŮZ 1997).

Tab. 1: Avifauna Ptačího ostrova – Ostrova lodivodů ve hnízdním období v r. 1944

Tab. 1: Birds of The Bird Island in the breeding season in 1944.

1. Volavka popelavá (*Ardea cinerea*)
2. Labuť velká (*Cygnus olor*)
3. Husa velká (*Anser anser*)
4. Husice liščí (*Tadorna tadorna*)
5. Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*)
6. Morčák prostřední (*Mergus serrator*)
7. Krahujec obecný (*Accipiter nisus*)
8. Káně lesní (*Buteo buteo*)
9. Včelojed lesní (*Pernis apivorus*)
10. Šokol stěhovavý (*Falco peregrinus*)
11. Ústříčník velký (*Haematopus ostralegus*)
12. Tenkozobec opačný (*Recurvirostra avosetta*)
13. Kulík písečný (*Charadrius hiaticula*)
14. Kulík mořský (*Charadrius alexandrinus*)
15. Čejka chocholátá (*Vanellus vanellus*)
16. Koliha velká (*Numenius arquata*)
17. Vodouš rudonohý (*Tringa totanus*)
18. Racek chechtavý (*Larus ridibundus*)
19. Racek stříbřitý (*Larus argentatus*)
20. Racek žlutohý (*Larus fuscus*)
21. Racek mořský (*Larus marinus*)
22. Racek bouřní (*Larus canus*)
23. Rybák dlouhoocasý (*Sterna paradisea*)
24. Rybák obecný (*Sterna hirundo*)
25. Rybák malý (*Sterna albifrons*)
26. Rybák severní (*Sterna sandvicensis*)
27. Kukačka obecná (*Cuculus canorus*)
28. Chocholouš obecný (*Galerida cristata*)
29. Skřivan polní (*Alauda arvensis*)
30. Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*)
31. Konipas bílý (*Motacilla alba*)
32. Rehek zahradní (*Phoenicurus phoenicurus*)
33. Bělořit šedý (*Oenanthe oenanthe*)
34. Budníček větší (*Phylloscopus trochilus*)
35. Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*)
36. Konopka obecná (*Carduelis cannabina*)
37. Strnad obecný (*Emberiza citrinella*)

Publikování výsledků před vydáním knihy

Zdeněk Klůz byl věren svému předsevzetí, které si dal před svým pobytem na Ptačím ostrově, resp. během svého osamělého života na malé plošce pevniny obklopené vodami Baltického moře. Výsledky z pobytu zpracovával, upravoval, přednášel, nabízel redakcím, ...

Za svého pobytu na ostrově Lodivodů v Baltickém moři v r. 1944 jsem si všimal též rozličností stavebních látek u jednotlivých ptačích druhů. K nápadným zjevům patřil též výskyt staniolových proužků, jež shazovala anglo-americká letadla nad nepřátelským územím. Denní přelety několika set těžkých bombardovacích, stihacích i hloubkových letadel patřily ne právě k nejpříznivějším zážitkům na pustém ptačím ostrově, neboť jsem se neměl kam ukryt, jednoduchá dřevěná chata sotva chránila před střepinami protiletectvých střel, zaletujících sem ze vzdáleného pobřeží. Po každém přeletu přibývalo na ostrově i na moři nescetné množství lesklých staniolových pásků nejrůznější šířky a úprav. Mnohdy jsem nacházel celé svazky ještě „v původním balení“, tak jak byly letci vyhozeny již při návratu jako nepotřebná přítěž. Proužků jsem používal jako balicího materiálu pro zásilky přírodnin pro Národní muzeum v Praze, ke kterážtu účelu se velmi dobře hodily: chránily dostatečně křehký obsah v primitivních bedničkách, sbitých z moře naplavených rybářských bedniček... proužky ležely roztroušeny po celém ostrově a nijak zvlášť mne tedy nepřekvapilo, že jsem je našel vestavěny též do jednotlivých hnízd opeřených obyvatel ostrova... (KLŮZ 1945b).

Na členské schůzi KPEP – Klub přátel exotického ptactva, která se konala dne 2. května 1947 přednášel pan Zdeněk Klůz na téma: Léto na ptačím ostrově. Byl během války dlouhou dobu hlídačem na tomto opuštěném ostrově v Baltickém moři. Pouze jednou za čas mu tam člun pobřežní hlídky přivezl nutnou stravu. Za přednášky promítal natočený film a barevné diapozitivy z této doby (KPEP 1999 – internet).

A když nad ostrovem přetahovaly první severské čejky a dlouhozobé kolihy, tu nastala i pro mne doba loučení. Smutně jsem skládal své věci do beden; slušná hromádka natočených filmů a fotografických desek byla jen malou útěchou. S ptačím ostrovem a jeho chatou jsem se jen nerad loučil, v naději, že snad i v některém z příštích let budou mi na čas opět milým domovem...Kdož ví... – (KLŮZ 1945a).

Diskuse

Zdeněk Klůz se na svůj Ptačí ostrov nenavrátil. Nenaplnila se jeho velká touha. O to více se soustředil na opublikování svého rukopisu. Marně, marně, marně.

... přečetl jsem si se zájmem rukopis Vaší práci „Léto na Ptačím ostrově“ ... jde o dílo příliš úzce zaměřené, které prozatím pro nedostatek papíru a naléhavější ediční úkoly nemůžeme zařadit do plánu. Věřím, že uznáte naše důvody a nebudete nám to zazlívát. Domnívám se však, že o knihu

v přepracované a sevřenější podobě by mohlo mít zájem Státní nakladatelství dětské knihy. Podle mého názoru by snad bylo vhodné upustit od více méně deníkové formy vyprávění, neboť v ději scházejí dramatické momenty a dynamičnost, zatím co řada méně důležitých věcí se opakuje a výsledky se tříští. Myslím proto, že po charakteristice ptačího ostrova a několika slovech o Vaší práci by bylo lepší shrnout poznatky o životě ptactva do kapitol vyprávějících o jednotlivých druzích. Snad by takovou knihu, která by byla instruktivní a poutavě napsaná, mělo SNDK zájem. Pokud se týče literárního zpracování, jsem přesvědčen, že by Vám nečinilo potíže... (dopis redaktora nakladatelství ORBIS ze dne 7. března 1957).

Práce o Ptačím ostrově za autorova života oficiálně nevyšla. Nebylo proto možné Klůzovo vyprávění o mořských ptácích eventuelně využít do díla, které dlouhou dobu formovalo generace českých amatérských ornitologů (HANZÁK & HUDEC 1964). Klůz se nezaměřil pouze na blednoucí vzpomínky. Intenzivně pracoval na různých ornitologických tématech.

Oznamuje Vám s potěšením, že Vědecká rada Masarykovy akademie práce rozhodla na své schůzi 12. t.m. udělit Vám za práci pod heslem „Ochránář“, podanou v literární soutěži Masarykovy akademie práce na rok 1951 na thema „Vliv insekticidních prostředků na ptactvo, zvláště i na drůbež a na pernatou zvěř“, cenu ... Blahopřejeme Vám k tomuto úspěchu a podotýkáme, že udělením ceny za Váš rukopis nabývá Masarykova akademie práce práva vytisknouti jej do konce roku 1952 aneb jej jinak využití (dopis MAP ze dne 18. prosince 1951).

Nezdar otisknout rukopis „Léto na Ptačím ostrově“ v renomovaných nakladatelstvích přiměl Zdeňka Klůze k jistě odvážnému rozhodnutí vydat práci jako samizdatový tisk (KLŮZ 1964). A tak se autorovy prožitky a pozorování dostaly mezi české ornitology. A tisk se stal legendou. Oficiálně vyšel až v roce 1997 (KLŮZ 1997).

Souhrn

Příspěvek přibližuje některé aspekty, které mají vztah k práci českého ornitologa Zdeňka Klůze (1920-1979) – Léto na Ptačím ostrově. Materiál k této práci autor získal za svého pobytu na ostrově Lotseninsel (Ostrov Lodivodů) v SRN, v Baltickém moři, v oblasti Schleimünde (54°40,3' N, 10°02,2' E) v roce 1944, kde ve hnízdním období pozoroval 37 ptačích druhů.

Summary

The paper compiles some aspects related to a book „Summer on The Bird Island“ written by a Czech ornithologist Zdenek Kluz (1920-1979). The material for the book was collected during the author's stay on Lotseninsel (The Bird Island) in Germany in Baltic Sea (district Schleimünde, 54°40,3' N, 10°02,2' E) in 1944. He observed there 37 bird species during the breeding season.

Literatura

- ČERNÝ M., DOHNAL K., 1996: Pětašedesátník Jiří Prášil z Třebechovic pod Orebem. *Zpravodaj VČP ČSO*, 19: 25-26.
- HANZÁK J., HUDEC K., 1963: Světem zvířat II. Ptáci 1. *SNDK, Praha*.
- HUDEC K., 1999: Ornitologové České republiky. *MK Přerov, AČMM a MOS, Přerov*.
- HUDEC K., KOKEŠ O., 1982: Česká ornitologická bibliografie 2 (1934-1960). *SZN, Praha: 102-104*.
- KADLEC O., & KLŮZ Z., 1941: VI. Kroužkovací zpráva České společnosti ornitologické za rok 1940. *Sylvia*, 6: 33-63.
- KLŮZ Z., 1941: Valná hromada České ornitologické společnosti. *Sylvia*, 6: 31-32.
- KLŮZ Z., 1942: Ornitologické tabulky. *Ochrana rostlin*, 18: 87-158.
- KLŮZ Z., 1945(a): Léto na Ptačím ostrově. Autoreferát pro Vč. rozhlas Hradec Králové (datováno – 12.10.1945). *Mns.* 5 pp.
- KLŮZ Z., 1945(b): Staniolové proužky v ptačích hnízdech. /Upraveno z rukopisu: Příspěvek k poznání avifauny ostrova Lodivodů v Baltickém moři/. *Mns.* 3pp.
- KLŮZ Z., 1949-50: Příspěvek k hnízdní biologii rorýse obecného evropského, *Micropus apus apus* /L./. *Sylvia*, 11-12: 37-51.
- KLŮZ Z., 1964: Léto na Ptačím ostrově. Čtvrt roku Robinsona v Baltickém moři. *Mns.* Nestránkováno.
- KLŮZ Z., 1997: Léto na Ptačím ostrově. *VČM, Pardubice*.
- KOŽENÁ I., HUDEC K., KOKEŠ O., MATOUŠEK B., 1983: Československá ornitologická bibliografie 1961-1980. *SZN, Praha: 134*.
- KOŽENÁ I., HUDEC K., SANIGA M., 1994: Česká a slovenská ornitologická bibliografie 1981-1992. *ÚEK AV ČR, Brno*.
- ROČEK Z., 1973: Obratlovci severovýchodních Čech. Soupis literatury do r. 1970. *SVK a KM v Hradci Králové: 81-93*.